

Sumari

Prefaci dels traductors.....	9
Carta I: Me'n vaig!.....	17
Carta II: Introducció al món grec	21
Carta III: Els déus i la <i>Teogonia</i>	35
Carta IV: El coratge i la <i>Iliada</i>	49
Carta V: L'astúcia i l' <i>Odissea</i>	71
Carta VI: Tragèdies I	87
Carta VII: Tragèdies II.....	101
Carta VIII: La batalla de Marató	111
Carta IX: De la dona a l'antiga Grècia: realitat i mite.....	133
Carta X: Filosofia	147
Carta XI: Fins aviat!	171
Epíleg de Fernando Pérez-Borbujo Álvarez	175
Bibliografia consultada	181
Agraïments	185

PREFACI DELS TRADUCTORS

Estimat lector,

Permet-nos que t'expliquem la sorprenent unió de casualitats que han permès que aquest llibre arribés a les teves mans.

Potser la primera de totes, i ens sentim molt agraïts per això, és que els nostres pares tenen un gran interès per la cultura clàssica. És per aquest motiu que van decidir portar-nos de viatge, quan érem petits, a conèixer una de les grans capitals del món antic, Atenes. Aquesta ciutat va arribar a ser, al seu dia, la més coneguda de tota la Mediterrània.

Mentre estàvem de viatge, vam fer una excursió amb els nostres pares pels afores d'Atenes. Deien que per allà hi havia, en el passat, una mena de jardí, i nosaltres, per primer cop en tot el viatge, ens vam entusiasmar, pensant que podríem utilitzar els gronxadors dels nens de l'antiga Grècia. Tanmateix, allà no vam poder trobar res més lluny del que ens havíem ima-

ginat, ja que l'única cosa que hi quedava eren algunes parets de pedra, ocultes a l'interior d'un bosc. En canvi, els nostres pares semblaven molt emocionats per haver trobat aquell lloc; recordo que no deixaven de somriure mentre el sol, que passava a través dels arbres, els acariciava la cara. Aleshores es van asseure a parlar sobre la gent que havia viscut en aquell jardí. Nosaltres estàvem molt intrigats per entendre què hi havia allà que alegrava tant els nostres pares, així que vam començar a passejar pel jaciment mentre ells seguien parlant de les seves coses.

Una brisa suau recorria el lloc mentre el meu germà i jo ens deixàvem portar pel misteri que amagaven aquelles pedres desgastades i plenes de forats. Les cigales feien un so estrident que semblava com una rialla molt aguda que provenia de cada cantonada del bosc. Recordo que el meu germà improvisava una cançoneta enganxosa que tenia quatre notes que repetia una vegada i una altra. Tot era... tan bonic i simple. Recordo que el meu cap va començar a donar voltes, com si alguna cosa el fes girar. Trontollant, em vaig recolzar en un mur on hi havia un forat i, de sobte, una òliba en va sortir i va passar just per davant dels meus ulls. Abans de desmaiar-me vaig tenir la impressió que, mentre creuava les capçades dels arbres, l'au em cridava.

Per sort, el meu germà va poder agafar-me mentre jo queia i, després d'uns breus instants, vaig tornar a obrir els ulls als seus braços. Em va recolzar a l'herba que creixia entre les restes d'aquell antic jardí perquè pogués descansar i, mentre em refeia, lentament es va acostar al forat de la paret. Aleshores, una altra òliba, aquesta amb un aspecte molt més temible, va treure el cap per la boca del forat i va emetre un llarg xiscle

mentre mirava fixament el meu germà i movia les ales en senyal de baralla. El meu germà va caminar lentament cap enrere, sense apartar la seva mirada de l'au en cap moment i, després d'ajudar-me a aixecar, vam córrer de tornada fins on els nostres pares s'havien quedat xerrant.

“Estaven protegint el seu niu”, ens van explicar ells mentre tornàvem a la tarda cap a la ciutat. “No podien permetre que ningú s'acostés a les seves cries.” Ens vam mostrar una mica tristos en pensar que havíem fet creure a aquelles òlibes que volíem fer mal als seus pollets. Però totes aquestes raons ens van deixar més tranquils, i la tornada a Atenes ens va passar volant mentre els explicàvem tots els detalls de la història.

En els anys que van succeir a aquest viatge la vida va continuar com era. Tant el meu germà com jo ens vam començar a interessar pel món antic que entusiasitava als nostres pares. Gairebé sense adonar-nos-en, vam començar a formar part d'aquelles converses que mantenien després de sopar, en què gaudien comentant les lectures que feien. Aviat, nosaltres també estaríem llegint alguns llibres, o acompanyant-los de visita a alguns museus d'art antic. Tot això va passar paral·lelament als nostres estudis sense que calgués fer cap gran esforç, així que quan a l'institut vam estudiar llatí i grec antic, vam aprofitar l'ocasió per acabar de dominar aquestes llengües al nostre temps lliure. Va ser per la mateixa raó que quan ens vam plantejar què volíem estudiar a la universitat, tampoc no ens va costar gaire decidir-nos per carreres de l'àmbit dels estudis antics. Ens vam especialitzar en literatura clàssica i en arqueologia.

La proximitat dels nostres estudis ens va permetre treballar en estreta col·laboració. La cultura del món antic adquirida combinada amb els coneixements pràctics en l'àmbit de l'arqueologia, ens van permetre fer algunes troballes de mitjana importància a Espanya. Gràcies a l'èxit de les nostres investigacions, vam aconseguir unir esforços amb universitats d'Itàlia i de Grècia, i va començar una gran època de descobriments, ja que aquells països tenien molt més per oferir-nos. Vam trobar un temple dedicat a Afrodita, la deessa més bella, que era esmentat en una de les cartes de Sèneca a Lucili, i també una de les moltes estàtues del déu Apol·lo que es trobaven a l'oracle de Delfos i de les quals Pausànies ens parla a la seva Guia sobre Grècia. Gairebé ens vam desmaiar quan, retirant terra d'una vil·la romana antiga, vam descobrir l'ull d'aquella estàtua que tornava a veure la llum del dia després de dos mil anys.

Al llarg de tot aquell temps, una cosa que ens desconcertava va anar creixent. Quan vam començar a tenir certa idea sobre totes les excavacions que s'estaven fent a Grècia, no vam trigar a preguntar-nos per aquell jardí que havíem visitat a la nostra infància. Vam intentar conèixer el seu nom, però no en vam trobar cap informació. Vam consultar els mapes d'alguns dels nostres col·legues a les universitats de Roma, Nàpols, Atenes i Tessalònica, però cap no mostrava l'existència d'aquell lloc. Ens feia il·lusió demanar informació sobre el jardí per poder sorprendre els nostres pares, que feia temps que s'havien retirat a una caseta a Eivissa. Tot i això, novament haurien de ser ells els que ens donessin la sorpresa a nosaltres, quan vam anar a visitar-los aquell estiu amb les mans buides. No tenien ni idea que aquell lloc no estigués descobert. Senzillament

s'havien aventurat en aquell bosc amb l'esperança de trobar el jardí, del qual només sabien que era als afores d'Atenes, al nord, prop d'una població anomenada Filí.

No podíem donar crèdit a aquelles paraules. Vam fer uns ulls com unes taronges mentre els nostres pares parlaven d'aquell descobriment amb tota naturalitat. No tenien ni idea que havien descobert aquelles ruïnes! Ràpidament ens vam posar en contacte amb la universitat d'Atenes i vam organitzar una expedició urgent en aquell bosc. La confiança que ens havíem guanyat amb ells va ser suficient perquè en poc menys d'un mes ja estiguessin llestos tots els permisos i el material necessari per emprendre-la. Només faltava una cosa: nosaltres érem massa petits quan vam visitar el jardí, i ens era impossible recordar tot el camí fins a aquell indret. Calia que aquells que l'havien descobert lideressin novament l'expedició, però ja no portant darrere un parell de nens, sinó tot un equip de recerca expert.

Els nostres pares no havien oblidat gens aquell dia d'excursió, i sabien perfectament el camí que havíem de prendre. I, novament, després de trenta estius, tornàvem a ser allà, en aquell bosc envoltat de misteri. El sol, que s'esquitllava entre les capçades dels arbres, tornava a il·luminar les cares dels nostres pares, i aquells somriures inoblidables tornaven a dibuixar-se als seus llavis. Després de caminar durant una estona vam veure, a l'espessor, el que semblava una paret esquerdada pels anys. Hi havíem arribat. Tots vam esclatar d'alegria, tots excepte els nostres pares, que, mantenint aquells somriures, es van asseure al costat de les ruïnes i van tornar a xerrar sobre la gent que havia viscut allà. També nosaltres vam tornar a

endinsar-nos en aquell lloc, cautelosament, com ho havíem fet de petits.

Només dues coses eren diferents respecte a aquella primera vegada. La primera, i més òbvia, era que ens acompanyava un grup d'investigadors molt estimats amb els quals estàvem a punt d'oferir al món un dels descobriments més grans del segle. La segona era que nosaltres teníem una intuïció sobre on començar a buscar. Acompanyats per les rialles de les cigales, els raigs de sol i una cançoneta de quatre notes, vam tornar a aquell forat a la paret, al niu d'òlibes, a la nostra primera troballa. Aquesta vegada ens hi vam acostar curosament, amb la intenció de no espantar cap animal que pogués viure allà encara. Tanmateix, el niu havia estat abandonat feia molt de temps, i ens vam poder acostar fins a veure'n l'interior. Va ser així com vam trobar, sota unes quantes plomes i una mica de pols, una capsa de fusta, totalment endurida pels segles. La vam extreure amb molta cura i la vam desar en una bossa de seguretat per a la seva anàlisi posterior. Vam poder sentir el so d'alguna cosa a dins mentre la desàvem, encara que no podia ser res gaire pesat, atesa la lleugeresa de la capsa.

De tornada a Atenes, vam deixar els nostres pares en un petit restaurant on sabien que podrien escoltar una mica de música tradicional, i vam anar disparats al laboratori de la universitat, ansiosos per analitzar totes les peces que havíem trobat durant el dia, sobretot aquella capsa. El que vam descobrir a dins ens va deixar a tots estupefactes. Onze rotlles de pergamí, conservats en perfecte estat, escrits en llatí. Vam haver de suspendre les excavacions al jardí durant uns quants dies, que vam dedicar íntegrament a la traducció d'aquells textos. Es tractava d'onze cartes, datades entre els anys 212

i 214 dC, i que va escriure un patrici romà, el nom del qual no figura enlloc, al seu nebot, de nom també desconegut. Són cartes escrites en un to personal i proper, històries d'un oncle que prova de mostrar al seu nebot, en una època de crisi de l'imperi, l'esplendor del poble grec, la seva gran saviesa, perquè correguessin per les venes del nebot una seguretat i una tranquil·litat que mai no trobaria a l'exterior.

Així doncs, és el moment que us deixem a vosaltres, directament, amb aquestes històries. Velles històries sobre mites, déus i humans, històries que no volen morir mai i que infonen vida en aquells qui, segle rere segle, hi tornen a descobrir els seus béns immortals.

Barcelona, 2/6/2024

Me'n vaig!

Estimat nebot,

Aquest genoll meu comença a assemblar-se a una d'aquelles baldufes amb què els infants juguen, ja que cada vegada que trepitjo no sé on em portarà. Per això temo dir-te que el meu camí s'atura aquí: ja no podrem seguir fent aquelles llargues passejades per Roma i els seus jardins mai més. Mentiria si et digués que algunes llàgrimes no es van vessar per les meves galtes quan vaig prendre aquesta decisió, ja que aquelles passejades eren la meva única alegria en aquesta corrupta ciutat. Ja no tinc motius per romandre aquí, assegut en una cadira, veient com aquesta gent és devorada per la seva pròpia cobdícia. Fins i tot els meus dos fills, que tant he estimat, semblen engegats per aquesta fam voraç en què tots es consumeixen. Diuen que són gent de bé, però el seu cor està més fred que el de les estàtues del temple! Només els importa una

cosa: que l'emperador passegi la mirada sobre ells a les recepcions imperials. I tristament, per aconseguir això, tan sols cal estar disposat a convertir-se en una rajola sobre la qual altres puguin caminar.

En canvi, tu, el meu nebot estimat, gaudeixes de la música acompanyada del bon licor de figues i no tens por de ballar en públic o besar un jove en plena àgora. El teu cap no és buit, sinó ple de profundes reflexions sobre la vida, que cultives dia a dia a les biblioteques de Roma. Els teus llavis sempre apunten un somriure, i el teu sentit de l'humor sempre està llest per disparar una riallada. Es nota que vius la teva vida lliurement, sense aprofitar-te de ningú; a diferència dels meus fills, que no es dediquen a res més que a buscar profit, tu sempre has trobat algun moment per venir a veure'm i sortir a passejar amb mi. Per a ells, tot allò antic és una pèrdua de temps i diners, i en canvi tu et passes el dia llegint escriptors grecs i escoltant les històries dels meus viatges pel continent hel·lènic.

Molt a desgrat meu, avui dia els romans pensen que l'única manera de gaudir i exaltar-se consisteix a fer opulents festins de menjar i alcohol on l'únic límit per a la inflor i la borratxera és el de perdre la consciència. Insensats, pensen que saben com perdre el cap quan l'únic que perden són els seus fetges. La seva arrogància els fa creure que la seva superioritat consisteix a poder malbaratar tots els seus béns i, per això, després d'omplir les seves panxes, les buiden vomitant per poder seguir menjant. Però són uns idiotes en sentir-se lliures perquè no s'han de preocupar d'un tros de pa, quan en realitat no estan ni per sobre de les seves engrunes.

Sens dubte, estimat nebot, els romans han estat capaços de grans coses, però l'opulència els ha ennuvolat totalment la capacitat de sorprendre's pel món on viuen i, ara, tan sols es preocupen d'allò que els ompli la panxa o les butxaques. Aquelles riqueses amb què van creure que es farien lliures ara els encadenen a terra, i han tastat tant el fang que ja ni el distingeixen del faisà. Per això aquells savis nascuts a Grècia afirmaven que per assolir la plenitud de la vida no n'hi havia prou amb assolir la plenitud de l'estómac o de la butxaca, sinó que el primer era l'ànima. "Res és suficient per a qui allò suficient és poc", deia Epicur.

L'antiga Grècia fou realment una cultura fascinant. Aquella gent sí que sabia com perdre el cap! Van inventar la filosofia, ni més ni menys! Tanmateix, dia rere dia, les seves grans lliçons desapareixen a l'oceà del temps. Gràcies als nostres avenços tecnològics, hem aconseguit preservar tots els seus coneixements a les majestuoses biblioteques imperials. Però, de què ens serveixen tots aquells pergamins si ningú no s'hi interessa i les seves lliçons es perden entre la pols i l'oblit?

Per aquesta raó, estimat nebot, he decidit escriure't una sèrie de cartes que espero que puguin pal·liar la meva absència de Roma. El que hi trobaràs és una introducció al món grec, a les seves lliçons, a les seves preguntes sobre la vida, i a les respostes que van donar a aquestes preguntes. Espero que et serveixi per endinsar-te en aquest mar misteriós on s'amaguen els tresors més grans que seràs capaç de concebre. Tresors que deixen en no-res les riqueses de l'emperador, ja que el seu valor resideix en el meravellós fet que ets viu. Tresors que et faran estimar la vida, més que provar de dominar-la.

Sé que dient aquestes coses poso el meu cap en el mateix perill que va amenaçar el de Ciceró. Per sort, jo no gaudeixo ni de la seva fama ni de la seva influència a l'imperi, així que dubto que cap centurió es molesti a venir-me a buscar a la meua vil·la d'Illers. T'estimo molt, nebot meu, i espero que aquestes pàgines que resumeixen els coneixements que he adquirit durant tota la meua vida t'omplin el cor de felicitat.

El teu oncle

4 de febrer del CMLXV aUc¹

1. Cada gran civilització ha tingut el seu calendari. Això no solament implica el nombre de dies que té l'any, sinó una cosa encara més important. Per poder distingir entre un any i un altre, necessitem posar una data a partir de la qual comencem a comptar, un any zero, i cada civilització decideix quin moment vol fixar com a principi. Les societats hereves del cristianisme fixem el nostre any zero com l'any del naixement de Jesús de Natzaret, el Messies cristià. En canvi, el calendari musulmà fixa el seu any zero al moment en què el seu profeta, Mahoma, fuig de la Meca a Medina. I, com és lògic, el calendari romà té un altre any zero: el moment en què la ciutat de Roma va ser fundada, és a dir, segons el nostre calendari gregorià, el 753 aC. Com és lògic, ells no feien servir el sistema cristià, aC i dC, sinó que utilitzaven l'abreviatura següent: aUc, que significa 'ad Urbe condita', el terme en llatí que fa referència a la fundació de la ciutat. Per tant, el 753 aC és equivalent a l'1 aUc. Nosaltres hem volgut preservar la datació original de les cartes, i per això hem mantingut totes les datacions segons el calendari romà. Tanmateix, per a comoditat del lector, hem posat, al peu de pàgina, l'any cristià a què fa referència l'autor. En aquest cas, la datació de la seva primera carta se situa al 212 dC. (Totes les notes al peu són dels traductors.)

© del text: Ignacio Clará Planas i Alejandro Clará Planas, 2025

© de l'epíleg: Fernando Pérez-Borbujo Álvarez, 2025

© de la traducció: Jordi Vidal i Tubau, 2025

© de la il·lustració de la coberta: Dal, 2025

© d'aquesta edició: Pagès Editors, S.L., 2025

C/ Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

editorial@pageseditors.cat

www.pageseditors.cat

Primera edició: març de 2025

ISBN: 978-84-1303-625-0

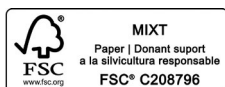
DL: L 163-2025

Impress a Arts Gràfiques Bobalà, S.L.

www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Paper certificat pel Forest Stewardship Council®

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.